

Teresa Drozdek-Małolepsza

Działalność Towarzystwa Gimnastycznego "Sokół" w Królestwie Polskim w świetle czasopisma "Sokół" (1906-1907)

Prace Naukowe. Kultura Fizyczna 5, 49-58

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Teresa Drozdek-Malolepsza

**DZIAŁALNOŚĆ TOWARZYSTWA GIMNASTYCZNEGO
„SOKÓŁ” W KRÓLESTWIE POLSKIM
W ŚWIETLE CZASOPISMA „SOKÓŁ” (1906–1907)**

Słowa kluczowe: czasopismo, gimnastyka, Królestwo Polskie

ABSTRACT

Activity of „Sokol” Gymnastic Association in the Kingdom of Poland as Reported by „Sokol” Magazine (1906 – 1907)

Key words: periodical, gymnastics, the Kingdom of Poland

Tradition of „Sokol” (Falcon) movement on the territory of Poland dates back to the year 1867. This is when the first nest of „Sokol” Gymnastic Association in Lwów was established. In the Kingdom of Poland, first nests of „Sokol” Association were founded in the years 1905–1906, in Warsaw, Łódź, Radom, Częstochowa, Piotrków Trybunalski, and in the area of Zagłębie Dąbrowskie (Dąbrowa Basin).

In years 1906–1907, a magazine called „Sokol” was published in Warsaw by Polish Gymnastic Association „Sokol”, acting in the Kingdom of Poland. Among other issues, the magazine published materials concerning foundation and organisation of „Sokol” nests in the Kingdom of Poland, as well as materials concerning theory, practice, and methods used in physical culture and sport.

Tradycje ruchu sokolego na ziemiach polskich sięgają roku 1867. Wówczas powstało gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego „Sokol” (TG „Sokol”) we Lwowie. Szerszy i dynamiczny rozwój organizacji sokolej nastąpił w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XIX wieku. W tym okresie zostały założone gniazda w zaborze austriackim i pruskim.

Pierwsze gniazda TG „Sokol” w zaborze rosyjskim mogły powstać oficjalnie dopiero w latach 1905 – 1906. Władze carskie, pod wpływem klęski Rosji w wojnie z Japonią (1904 – 1905) i wydarzeń rewolucyjnych, ogłosiły

17/30 października 1905 r. manifest zapowiadający rządy konstytucyjne. W ślad za manifestem, w marcu 1906 r. wydały „tymczasowe przepisy o związkach i stowarzyszeniach”, które umożliwiły legalizację również tego typu organizacji na terenie Królestwa Polskiego (zaboru rosyjskiego)¹.

W latach 1906 – 1907 ukazywał się „Sokół”, który początkowo był organem prasowym Polskich Gimnastycznych Towarzystw Sokolich w Królestwie Polskim, a od numeru 4. czasopismem poświęconym „sokolstwu, gimnastyce, wychowaniu fizycznemu”². Był dwutygodnikiem, wydawanym w Warszawie. Pierwszy numer ukazał się 1 sierpnia 1906 r., natomiast ostatni opublikowano 15 maja 1907 r. Ogółem wydano 20 numerów pisma (w 1906 r. ukazało się 10 numerów i w 1907 r. również 10 numerów). Redaktorem czasopisma był Stanisław Popowski, natomiast wydawcami byli: Jan Guirard, Stefan Dziwulski i S. Popowski. Objętość czasopisma wynosiła 16 stron³.

W dwutygodniku publikowano artykuły, materiały odnoszące się do spraw działalności gniazd TG „Sokół” w Królestwie Polskim oraz na innych ziemiach polskich pod zaborami, popularyzujące i upowszechniające aktywność fizyczną, prace z zakresu metodyki gimnastyki i wychowania fizycznego⁴.

¹ Zob. S. Kieniewicz, *Historia Polski 1795–1918*, Warszawa 1987, s. 430–448; L. Bazylow, *Historia Rosji*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985, s. 432–443.

² W pierwszej połowie 1906 r. wydawano w Warszawie czasopismo pod tym samym tytułem — „Sokół”, którego redaktorami byli: Karol Hoffman i Wacław Jeziorowski. Poświęcone było „sprawom sokolstwa polskiego, krzewieniu ćwiczeń pożytecznych dla zdrowia, krajoznawstwu i literaturze”. W numerze 4–5 czasopisma z 28. 04. 1906 r. znajdujemy następującą informację, której autorami są redaktorzy tego tytułu prasowego: „Na mocy umowy podpisanej 10 kwietnia br. wydawnictwo «Sokoła» z dniem tym przechodzi na własność Wojciecha Szukiewicza, Stanisława Popowskiego i Jana Guirarda. Nowonabywcy zobowiązali się do wysyłania dotychczasowym prenumeratom czasopisma «Sokół» w dalszym ciągu stosownie do kwitów administracji. [...] Wydawnictwo przed 1 maja br. należy do poprzednich właścicieli, zarówno jak i nakład numerów dotychczasowo wydanych (od 1 do 4–5 włącznie). Na usprawiedliwienie swego ustąpienia z placówki zaznaczamy tylko, że podejmując wydawnictwo byliśmy przygotowani na bezinteresowne obsługiwanie czytelników, jako kierownicy redakcji i administracji, lecz nie na duże straty materialne, które w następstwie mogłyby nawet odbić się niekorzystnie na samym wydawnictwie, dlatego też ustąpiliśmy miejsca możliwiejszym.[...] Może odnajdziemy się na innym posterunku pracy społeczno-publicystycznej”; D. Dudek, *Źródła do dziejów kultury fizycznej 1844–1939. Czasopisma, kalendarze, jednodniówki*. Dodatek do „Biuletynu Informacyjnego” nr 2 Biblioteki Głównej AWF w Krakowie, Kraków 2001, s. 21.

³ Numery podwójne czasopisma liczyły 32 strony.

⁴ Artykuły i informacje z zakresu działalności gniazd TG „Sokół” w Królestwie Polskim publikowano głównie w trzech pierwszych numerach czasopisma z 1906 r.; w numerach następnych (nr 4–10 z 1906 r. i 1–10 z 1907 r.) publikowano przeważnie materiały z zakresu gimnastyki, wychowania fizycznego i higieny.

W numerze 1. „Sokoła” z 1 sierpnia 1906 r. znajdujemy informacje o celach i zadaniach czasopisma. Jak piszą redaktorzy, „Sokół” będzie „organem urzędowym wszystkich gimnastycznych Towarzystw Sokolich w Królestwie Polskim. Wypuszczamy go; niechaj idzie między Druhów-Sokołów i między społeczeństwo. Między sokołów — by w nich rozwijać i umacniać cnoty sokole, jedność i karność, dzielność ciała i ducha hart, a tępić i wyrwać chwasty niezgody i zawiści konkurencyjnej. Między społeczeństwo — aby w nim szerzyć zdrową i krzepką ideę sokołą — prostować jej drogi — zjednywać zwolenników, a jednocześnie poddawać sprawiedliwej i czujnej krytyce ogółu pracę sokołą [...]”. Ponadto redaktorzy zwrócili uwagę na elementy ideowe „Sokoła”: „My, jako organ urzędowy Sokolstwa całego w Królestwie Polskim — oświadczamy głośno a uroczyście [...], że «Sokół» od swej zasady ponadpartyjności nie odstąpi, że zasady tej, stanowiącej podstawę i rdzeń Sokolstwa, bronić będzie do upadłego i wszelkie zakusy partyjne, niby jadowite zielska, wyrwie z sokolego ogrójca i zdepcze”⁵.

TG „Sokół” w Warszawie zostało wpisane do rejestru stowarzyszeń i związków z Guberni Warszawskiej 8 czerwca 1906 r. na mocy decyzji Warszawskiej Komisji Gubernialnej do spraw o stowarzyszeniach z dnia 29 maja 1906 r.⁶ Towarzystwo miało na „celu rozwój i pielęgnowanie gimnastyki w ogóle, a w szczególności gimnastyki higieniczno-racjonalnej i wychowawczej i wyrabianie za pomocą niej w członkach Towarzystwa ducha męskiej dzielności, karności i łączności”. W zadaniach statutu TG „Sokół” w Warszawie wymieniał m.in.: utrzymywanie zakładów i sal gimnastycznych, kształcenie nauczycieli gimnastyki, popularyzowanie i uprawianie ruchu sportowego (szermierka, jazda konna, kolarstwo, pływanie, wioślarstwo, łyżwiarstwo), przeprowadzanie pokazów gimnastycznych, urządzenie odczytów z dziedziny wychowania fizycznego, prowadzenie działalności kulturalno-oświatowej⁷.

Na łamach „Sokoła” publikowano artykuły dotyczące powstawania i działalności poszczególnych gniazd TG „Sokół” w Królestwie Polskim. Największą część materiałów dotyczyła gniazd warszawskich. Gniazdo Warszawa I zostało założone 5 grudnia 1905 r.⁸ W skład pierwszego zarządu weszli: Tadeusz Trzcziński — prezes, Klemens Starzyński i Konstanty Radkiewicz — zastępcy prezesa, Stanisław Popowski — sekretarz, Henryk Janowski — zastępca sekretarza, Tadeusz Koszutski — skarbnik, Max Frelich — naczelnik, Jan Guirard, Marian Straszak, Kazimierz Kiersnowski, Henryk Jork,

⁵ „Sokół” nr 1 z 1. 08. 1906 r.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ „Sokół” nr 2 z 15. 08. 1906 r.

Stanisław Smoleński — członkowie zarządu. W połowie 1906 r. „Sokół” liczył 989 członków, głównie ze środowisk robotniczych i rzemieślniczych⁹. Na zajęcia gimnastyczne „dorostu sokolego”, które prowadził Stanisław Pieńkowski, uczęszczało regularnie ponad 200 dziewcząt i chłopców. W ramach działalności gniazda prowadzono chór i orkiestrę.

Z inicjatywy działaczy Warszawskiego Towarzystwa Łyżwiarskiego 24 grudnia 1905 r. zostało założone gniazdo Warszawa II¹⁰. Do zarządu zostali wybrani: Emil Rauer — prezes, Eugeniusz Twarowski — wiceprezes, Edward Martens — skarbnik, Aleksy Chrzanowski — sekretarz, Władysław Stpiczyński — chorąży, A. Przybylski — gospodarz, B. Olszewski — naczelnik, H. Chełmicki — zastępca naczelnika, Feliks Nowicki. Gniazdo liczyło 1300 członków, w tym 240 kobiet. Członkowie gniazda regularnie uczestniczyli w ćwiczeniach gimnastycznych. Przy „Sokole” zorganizowano sekcję kolarską, orkiestrę oraz bibliotekę¹¹.

Kolejne gniazdo warszawskie — Warszawa III — zostało założone 27 grudnia 1905 r.¹² Pierwsze zebranie organizacyjne odbyło się w siedzibie Warszawskiego Towarzystwa Wioślarskiego, na które przybyło 312 osób ze środowisk studenckich i rzemieślniczych. Zajęcia z zakresu gimnastyki w gnieździe prowadzili: Rudolf Graff, I. Trapszo, J. Kosiński. Oprócz sekcji gimnastycznej istniała sekcja pływania. Zajęcia z pływania odbywały się w szkole pływania Warszawskiego Towarzystwa Wioślarskiego, a prowadził je Wincenty Weher. 27 lipca 1906 r. odbyło się walne zebranie Towarzystwa, w trakcie którego dokonano wyboru zarządu. W skład tego gremium weszli: Stefan Dziewulski — prezes, Lucjan Kobyłecki i Gustaw Simon — wiceprezesa, Zdzisław Freyer — sekretarz, Karol Kowerski — zastępca sekretarza, Konrad Unruh — skarbnik, Manswet Niemira, Ludwik Dziąg, Stanisław Tymiński¹³.

Gniazdo Warszawa IV zostało zorganizowane 29 grudnia 1905 r.¹⁴ Powstało z inicjatywy członków koła gimnastycznego Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów. Do zarządu gniazda weszli: Jan Rudnicki — prezes, Ignacy Wadowski — zastępca prezesa, Apolinary Jabłczyński — sekretarz, Karol Noskiewicz — naczelnik, Wiktor Krassowski — zastępca naczelnika, Edmund

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*: sekcja kolarska liczyła około 70 członków.

¹² „Sokół” nr 3 z 1. 09. 1906 r.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ „Sokół” nr 2 z 15. 08. 1906 r.

Lindeman — gospodarz, Czesław Dajkowski — skarbnik, Czesław Norek, Józef Sierakowski¹⁵. Na pierwszym posiedzeniu zarządu w 31 grudnia 1905 r., jak donosi „Sokół”: „ustalono zasadę niezależności w stosunku do Towarzystwa Cyklistów i łączności w pracy organizacyjnej z innymi gniazdami «Sokoła», wzorującymi się na Towarzystwach tejże nazwy, istniejących za kordonem granicznym”¹⁶. Gniazdo w lipcu 1906 r. liczyło ponad 600 członków, pochodzących głównie ze środowisk rzemieślniczych oraz młodzieży szkolnej. Ćwiczenia gimnastyczne z sokołami prowadzili: K. Noskiewicz, S. Szczepkowski, M. Bodałski, Józef Olczak i Stanisław Rzewuski. Pomoc w rozwoju i działalności TG „Sokół” Warszawa IV udzielało Warszawskie Towarzystwo Cyklistów. Jak informuje redakcja „Sokoła”, już 28 stycznia 1906 r. gniazdo delegowało K. Noskiewicza i J. Rudnickiego do komisji organizacyjnej, której celem było „ujednoczenie działalności wszystkich gniazd w Królestwie Polskim”¹⁷.

Na łamach czasopisma „Sokół” publikowano materiały odnoszące się do organizacji gniazd TG „Sokół” na terenie Królestwa Polskiego poza Warszawą. TG „Sokół” w Łodzi zostało założone 20 grudnia 1905 r.¹⁸ Akces przystąpienia do towarzystwa złożyło 286 osób. W skład zarządu weszli druhowie: W. Wyganowski — prezes, P. Małachowski, W. Fankowski — wiceprezesi, W. Morsztynkiewicz — sekretarz, H. Lipkowski — skarbnik, T. Józefiak — zastępca skarbnika, L. Tochtermann, L. Bondy, L. Kosiński, W. Lipiński, B. Bendek, J. Michalski, F. Jerzykowski, T. Jednejczak, W. Wojewódzki, T. Filipowicz — członkowie zarządu¹⁹. Funkcję naczelnika powierzono K. Sadoczyńskiemu. Ćwiczenia gimnastyczne odbywały się w budynku szkoły rzemiosł przy ulicy Wodnej. Od września 1906 r. gimnastykę w „Sokole” miał prowadzić Surowiecki — absolwent kursu nauczycielskiego dla kierowników gimnastyki sokolej we Lwowie.

W 3. numerze „Sokoła” z 1 września 1906 r. w artykule *Szczegóły z legalizacji* podano informacje o składach towarzystw już istniejących. W Pabianicach „Sokołem” kierowali: Witold Eichler — prezes, Jan Prochner, Jan Niedzielski — zastępca prezesa, Bronisław Gajewicz — sekretarz.

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ „Sokół” nr 3 z 1. 09. 1906 r.

¹⁹ *Ibidem.*

W skład zarządu TG „Sokół” w Częstochowie, które powstało 29 czerwca 1906 r., weszli: Mieczysław Kokowski — prezes, Wiktor Jabłoński — wiceprezes, Władysław Marchwiński — naczelnik, Józef Finczek — sekretarz, Antoni Siennicki — skarbnik²⁰.

Na terenie Zagłębia Dąbrowskiego prezesami gniazd byli: w Będzinie — Stanisław Wierzbowski, w Czeladzi — Stefan Falkowski, w Dąbrowie — Józef Gielg, w Dobieszowicach — Jan Fronik, w Grodźcu — Marcelli Turski, w Myszkowie — Antoni Hornowski, w Niemcach — Edward Dąbrowski, w Niwce — Emil Winter, w Sielcach — Tadeusz Waśniewski, w Sosnowcu — Stefan Mrokowski, w Strzemieszycach — Adam Chmielarz, w Zagórzcu — Aleksander Bonikowski, w Zawierciu — Jan Mecner, w Żąbkowicach — Stanisław Gajewski²¹.

Z inicjatywy Lucjana Kobyłeckiego 5 sierpnia 1906 r. odbyło się zebranie organizacyjne „Sokoła” w Siedlcach. Prezesem gniazda został wybrany Marian Kiełczewski²².

Sokoli w Królestwie Polskim, wzorem sokolstwa zaboru austriackiego i pruskiego, dążyli do założenia jednolitej organizacji sokolej. Na łamach „Sokoła” opublikowano protokół z drugiego zebrania założycieli Polskich Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Królestwie Polskim²³. Na zebranie, które odbyło się w budynku Warszawskiego Towarzystwa Wioślarskiego, przybyło 85 delegatów z Warszawy i pozostałych ziem Królestwa Polskiego. Przygotowaniem obrad zajęła się Komisja Organizacyjna „Sokoła” w Królestwie Polskim, utworzona w styczniu 1906 r. Pracami komisji kierował Lucjan Kobyłecki.

W czasie obrad wybrano zarząd Polskich Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Królestwie Polskim, do którego weszli S. Dziewulski, W. Eichler, J. Rudnicki, W. Morsztynkiewicz, K. Srokowski, B. Bukowiński, M. Walicki, M. Kokowski, S. Wierzbowski, Falkowski, E. Rauer, P. Małachowski, L. Kobyłecki, S. Popowski, K. Starzyński, W. Stpiczyński, Radzikowski, A. Marylski²⁴. Ważną decyzją podjętą na zjeździe było przyjęcie wniosku Heleny Ku-

²⁰ „Sokół” nr 3 z 1. 09. 1906 r.; T. Drozdek-Małołepsza, *Dzieje Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” okręgu częstochowskiego w latach 1906 – 1939* (praca doktorska), AWF Gdańsk 1998, s.31.

²¹ Zob. M. Ponczek, *Dzieje zagłębiowskiego i olkuskiego „Sokoła” do 1939 roku*, Sosnowiec 1994, s. 5–6.

²² „Sokół” nr 3 z 1. 09. 1906 r.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*; T. Drozdek-Małołepsza, *op. cit.*, s. 27; Prezesem Polskich Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Królestwie Polskim został Lucjan Kobyłecki, Kazimierz Srokowski (delegat

czalskiej (z gniazda „Grażyna” Warszawa) o następującej treści: „wobec różnicy ćwiczeń kobiet oraz odpowiedniego uzdolnienia, kierowania i rządzenia się samym, chcemy tworzyć osobne gniazda z zupełną autonomią, ale prosimy o przyjęcie do Towarzystwa, ażeby łączyć się z duchem i celami Sokolstwa Polskiego”²⁵.

W skład Polskich Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Królestwie Polskim weszły następujące okręgi: warszawski — 3348 członków, Zagłębia Dąbrowskiego — 1700 członków, łódzki — 1330 członków, kaliski — 600 członków, lubelski — 200 członków, częstochowski — 205 członków²⁶.

Ważnym elementem w działalności Polskich Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Królestwie Polskim była odpowiednio przeszkolona kadra. W tym celu w okresie 20 lipca — 1 września 1906 r. odbył się w Warszawie „kurs wakacyjny grona nauczycielskiego «Sokoła»”. Kierownikiem kursu był Szczęsny Ruciński — naczelnik TG „Sokół” w Krakowie. Obok niego zajęcia dydaktyczne prowadzili: Karol Noskiewicz i dr Pieńkowski. W kursie wzięło udział 43 członków „Sokoła” z Warszawy oraz 19 ze Skierniewic, Łomży, Włocławka, Sieradza, Ciechanowa, Płocka, Kalisza, Mińska Mazowieckiego, Sierpeca, Zduńskiej Woli, Lublina i Łowicza²⁷.

Na łamach sierpniowego wydania „Sokoła” z 1906 r. opublikowano artykuł *Otwarcie pierwszej Sokolni*²⁸. Uroczyste otwarcie Sokolni nastąpiło 1 lipca 1906 r. (sokolnia znajdowała się w parku Agrykola). Na tę uroczystość

z Zagłębia Dąbrowskiego) — I wiceprezesem, Stanisław Popowski — II wiceprezesem, S. Dziwulski — sekretarzem, W. Stpiczyński — skarbnikiem. Funkcję naczelnika pełnił Karol Noskiewicz.

²⁵ „Sokół” nr 3 z 1. 09. 1906 r.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*. Z gniazda Warszawa I w kursie uczestniczyli: Zygmunt Dobrowolski, Stefan Pieńkowski, Marian Dubowski, Zygmunt Szybalski, Izaśław Trapszo, Władysław Kopczewski, Stanisław Zdanowicz, Marian Gurtler; z gniazda Warszawa II: Stanisław Pawluk, Henryk Chelmiecki, Jan Lewandowski, Edward Świtalla, Klemens Bieńkowski, Stefan Bronikowski, Antoni Płonkiewicz, Leonard Oleszyński, Jan Skotnicki, Benon Perzyński; z gniazda Warszawa III: Juliusz Kosiński, Stanisław Cholewiński, Paweł Żmirkowski, Zbigniew Klepiński, Kazimierz Kurnatowski, Aleksander Biernacki, Bronisław Sosiński; z gniazda Warszawa IV: Stanisław Szczepkowski, Mieczysław Bodalski, Józef Olczak, Stanisław Rzewuski, Edmund Lindemann, Stanisław Stawe, Tadeusz Zahrt, Józef Sommer, Eugeniusz Saft, Józef Ostrochulski, Karol Noskiewicz, Leonard Sobański, Konstanty Rogaliński, Ludwik Karliński; z Łomży: Michał Lustański, Adam Chętnik; ze Skierniewic: Michał Kasprzycki, Kazimierz Kulesza, z Włocławka: Justyn Gajewski, Gustaw Moczarski; z Sieradza Aleksander Stala; z Ciechanowa Alojzy Jurczyński; z Płocka: Józef Kulągowski, Czesław Kurowski; z Kalisza Józef Dąbrowski; z Mińska Mazowieckiego Bronisław Wysiekiński; z Sierpeca Józef Kowalewski; ze Zduńskiej Woli Antoni Hille; z Lublina Stefan Radzikowski; z Łowicza Teodor Łagodziński.

²⁸ „Sokół” nr 2 z 15. 09. 1906 r.

przybyli sokoli z czterech gniazd warszawskich, społeczeństwo Warszawy oraz delegaci „Sokoła”, m.in. z Wilna, Petersburga, Kijowa, Grodziska, Skierniewic, Dąbrowy Górniczej, Piotrkowa Trybunalskiego i Puław. Podczas przemówienia Stanisław Popowski wypowiedział następujące słowa, mające oddawać charakter „Sokoła”: „[...] Patrzcie, oto otworzyliśmy gościnne wrota sokole i wołamy, niechaj wstępuje w nie śmiało każdy Polak, bez względu na wyznanie i przekonania. O paszporty polityczne tu się was nikt nie spyta. A wstąpiwszy w krąg druhow, pozostaniecie nam braćmi, w jednym wspólnym szeregu, ramię przy ramieniu, jedni, i tą jednością potężni, bez względu na klasowe przepaści [...]”²⁹.

Sokoli z Królestwa Polskiego, a przede wszystkim Zagłębia Dąbrowskiego, wzięli udział 19 sierpnia 1906 r. w zlocie okręgu VI (śląskiego) Sokołów Polskich w Niemczech³⁰. Najliczniej reprezentowano gniazda z Sosnowca, Dąbrowy Górniczej i Sielc. Prezesem okręgu zagłębiowskiego był wówczas Kazimierz Srokowski, zaś naczelnikami: Radzikowski i Fudasiewicz. Sokoli z Zagłębia Dąbrowskiego przeprowadzili pokaz gimnastyczny, wykonany przez 112 osób.

Legalna działalność „Sokoła” w Królestwie Polskim nie trwała długo. Już bowiem 4 września 1906 r. władze carskie wydały zarządzenie zawieszające działalność gniazd „Sokoła” na całym obszarze Królestwa Polskiego³¹. Według redakcji gazety „Sport Polski”: „3 września 1906 r. wezwano założyciela stowarzyszenia Sokołów Klemensa Starzyńskiego do oberpolicmajstra, gdzie oświadczone mu, że z rozporządzeniem głównego naczelnika kraju na cały czas trwania stanu wojennego w Królestwie Polskim stowarzyszenie «Sokół» zarówno w Warszawie, jak też na prowincji ulega zawieszeniu [...]. Zezwolono I gniazdu warszawskiemu na odbycie zebrania (4 września 1906 r.), po czym to gniazdo ulega zawieszeniu”³².

Na odbytym 4 września 1906 r. zebraniu I gniazda w Warszawie Klemens Starzynski, dr Jan Guirard, Stanisław Popowski wydali odezwę mówiącą o zawieszeniu działalności TG „Sokół” w Królestwie Polskim na czas trwania stanu wojennego. Zebranie „miało nastrój smutny, w którym krzepiono się nadzieją, że miną złe czasy, a «Sokół» odżyje”³³.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ „Sokół” nr 5 z 1. 10. 1906 r.

³¹ „Dziennik Częstochowski” nr 182 z 4. 09. 1906 r.; T. Drozdek-Malolepsza, *op. cit.*, s. 28–29.

³² „Sport Polski” nr 35 z 8. 09. 1906 r.

³³ *Ibidem*.

Gniazda TG „Sokół” działały legalnie na terenie zaboru rosyjskiego (poza obszarem Królestwa Polskiego) i Rosji. „Sokolstwu polskiemu — jak czytamy w czasopiśmie «Sokół» — beczynność przeczyniło rozporządzenie władzy w Królestwie Polskim, a przez to rozprężenie zawiązanej łączności i zanik stopniowy. Uczucie tym więcej radosne budzą przejawy życia i pracy jawnej w gniazdach sokolich zawiązanych przez rodaków na Litwie, Rusi lub wśród wychodźstwa obu stolic rosyjskich. [...] Polacy w Wilnie, Kijowie, Odessie, Brześciu, Kownie, Moskwie, Petersburgu zawiązują gniazda sokole, gdzie uprawiają bez przeszkód i z zamiłowaniem ćwiczenia gimnastyczne i sportowe i inne [...]»³⁴.

Mimo zawieszenia działalności sokolej, w dalszym ciągu w Warszawie ukazywało się w latach 1906 – 1907 czasopismo „Sokół”. Klemens Starzyński w jednym z artykułów pt. *W dobie przymusowej czasowej beczynności „Sokola” w Królestwie Polskim*, opublikowanym w marcowym wydaniu z 1907 r., w taki oto sposób charakteryzował ówczesne realia działalności Towarzystwa: „Entuzjazm i zapał minęły. Skołatane społeczeństwo nasze w nadmiarze najsprzeczniejszych uczuć, nadziei i rozczarowań — z godnością przyjęło wiadomość o zawieszeniu działalności TG «Sokół». Ta czasowa, przymusowa beczynność pozwala nam na wyczerpujące refleksje i krystalizację zadań i celów tak pozytywnej instytucji. [...] «Sokół» rozwija ciało, hartuje ducha i pielęgnuje narodowość — o tym pamiętać musi każdy, kto chce pozostać Sokolem. Bezpartyjność Towarzystwa polega nie na tym, ażeby członkowie byli bezwarunkowo bezpartyjni — lecz na tym, ażeby umieć uszanować przekonania innych, pozostając niezłomnie Synami Ojczyzny, ale bowiem naród to nie partia, lecz — społeczeństwo, sokami Ojczyzny żyjące, posiadające swój język i swoja kulturę, a «Sokół» to pisklę tego społeczeństwa, pragnące zatoczyć szerokie kręgi nad ukochaną ziemią. Zaznaczyć jedynie wypada, że jeśli wszelka agitacja partyjna w «Sokole» jest nie dopuszczalna, to występowanie w jakiegokolwiek formie przeciwko polskości, natychmiastowym wykluczeniem z «Sokola» napiętnowanym być winno»³⁵.

W numerze 7/8 „Sokoła” z 1907 r. w artykule *Uroczyste otwarcie „Sokoła” w Petersburgu* znajdujemy informacje o przekazaniu depeszy gratulacyjnej dla gniazda Petersburg od sokolstwa z „[...] Warszawy — zarządu sokolego i czterech gniazd warszawskich; okręgów: warszawskiego, zagłębia dąbrowskiego i łódzkiego; gniazd: Lublin, Włocławek, Częstochowa»³⁶.

³⁴ „Sokół” nr 7/8 z 1. 04. 1907 r.

³⁵ „Sokół” nr 6 z 15. 03. 1907 r.

³⁶ „Sokół” nr 7/8 z 1. 04. 1907 r.

Czasopismo „Sokół” odegrało istotną rolę w zakresie popularyzacji i propagowania wychowania fizycznego. Na łamach czasopisma publikowano materiały dotyczące teorii, metodyki i praktyki gimnastyki oraz wychowania fizycznego. Ukazywały się również artykuły podejmujące problematykę higieny i anatomii człowieka.

W latach 1906 – 1907 w Warszawie ukazywało się czasopismo „Sokół”, będące organem prasowym Polskich Gimnastycznych Towarzystw Sokolich w Królestwie Polskim, a następnie czasopismem poświęconym sokolstwu, gimnastyce i wychowaniu fizycznemu. Na łamach „Sokoła” publikowano m.in. materiały dotyczące powstawania i organizacji gniazd „Sokoła” w Królestwie Polskim, materiały z zakresu teorii, metodyki i praktyki wychowania fizycznego.